

Türkiye’de Ortaöğretim Programlarının Gelişimi

Dr. Fatma ÜNAL^a & Mehmet Ünal^b

ÖZET

Millî Eğitim alanındaki kuramsal çalışmalar ve uygulamalar ancak tarihî bir perspektif içinde düşünüldüklerinde gerçekçi ve objektif olarak değerlendirilebilir. Belli bir tarih kesitinde verilen kararlar ve yapılan uygulamalar, daha önceki kararlardan ve uygulamalardan etkilendiği gibi daha sonraları verilecek kararlar ve yapılacak uygulamalar üzerinde de etkili olurlar. Çalışmada Türkiye’de ortaöğretim programlarının gelişimi, bu bakış açısıyla incelenerek bugünkü durum ortaya konulmuştur.

Çalışmada, bir durumu ortaya koyma amacı güdüldüğünden tarama modeli kullanılmıştır. Bu nedenle cumhuriyet döneminde ortaöğretim programları ve bu programlarla ilgili kaynaklar kütüphanelerden ve internet üzerinden elde edilmiştir. Ortaöğretim programlarının incelenmesi neticesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Ülkemizde yürütülen program geliştirme çalışmalarının çoğu, araştırmaya dayalı bir süreç çerçevesinde algılanmayıp kişisel ya da kurumsal inisiyatif ile yürütülmüştür. Bu nedenle de programlar parça parça olmuş ve geliştirme çalışmaları süreklilik taşımamıştır. 2005 ortaöğretim programları da özellikle program geliştirme ilkelerine uygun olmadığı yönünde eleştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Program, ortaöğretim programları, program geliştirme, program değerlendirme.

DEVELOPMENT OF SECONDARY SCHOOL CURRICULUMS IN TURKEY

ABSTRACT

Theoretical studies and implementation of the National Education can be evaluated in a realistic and objective way only if they are considered in a historical perspective. Decisions and implementations of a certain period in history are both influenced from past decisions and implementation and influence the future decisions and implementation. In this study, the development of secondary school curriculums in Turkey was analyzed from this perspective and the current situation was depicted.

In this study, the scanning model was used, insofar as the main intent has been to reveal a situation. Therefore, secondary education curriculums and sources on these curriculums have been obtained from libraries and over the web. A review of the secondary school educational curriculums has led to the following conclusions:

Most of the curriculums development efforts rendered in the country have been carried out with sole reliance on personal or corporate initiatives and not in a sense of research based process. For this reason, curriculums have been built in a scattered manner, rendering further development efforts unsustainable, if not worthless. There have been critics stating that the secondary school educational curriculums of 2005 were not in compliance with especially the established curriculums development rules.

^a Ankara/Yenimahalle/Hazar İÖO Sosyal Bilgiler Öğretmeni, drfunal@gmail.com

^b Ankara/Yenimahalle/A. M. ve M. Lisesi Coğrafya Öğretmeni, mehmetunal.tc@gmail.com

Key Words: Curriculum, secondary school curriculums, curriculum development, curriculum evaluation.

GİRİŞ

Eğitim sisteminde yapılan düzenlemeler, programlara yansıtıldığı ölçüde anlam kazanır. Eğitim programları ulaşılabilecek amaçları (hedefleri), bu amaçlara (hedeflere) ulaşabilmek için seçilecek ve belli ilkelere göre düzenlenecek içeriği, uygulanacak yöntemleri, destekleyici araç-gereçleri, amaçlara (hedeflere) ne kadar ulaşılabilirdiğini gösteren değerlendirme ölçütlerini kapsamaktadır (Gözütok, 2003:12). Çünkü öğretmen eğitiminden, ders kitabına, sınıf yönetiminden uygulanacak öğretim yöntemine ve ne tür bir insan tipi yetiştirmek istediğiniz sorularının cevabını uygulanan programlarda bulmak mümkündür.

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanı ile beraber 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile tüm öğretim kurumları Millî Eğitim Bakanlığı bünyesi altında toplanmış ve okul programları üzerinde kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Eğitim programlarındaki değişikliklerin özünü laiklik, batıya dönüş ve müspet ilimler oluşturmuştur (Varış, 1996:70). Eğitim sistemimizde uzun süre dersler ve konular listesi anlamında kullanılan “Müfredat Programı” anlayışı 1950’li yıllardan sonra yerini “Eğitim Programı” anlayışına bırakmıştır.

Türkiye’de program geliştirme çalışmaları, il merkezlerinde mahalli okullar ve il Millî Eğitim Müdürlüklerinin destek ve işbirliği ile başlamış, daha sonra Millî Eğitim Bakanlığı merkez örgütünde devam etmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında 1924’te Türkiye’ye davet edilen John Dewey’in hazırladığı rapor doğrultusunda daha çok ilköğretim programlarının geliştirilmesine ağırlık verilmiş, 1953-1954 yıllarında da ortaöğretim programlarının geliştirilmesi ağırlık kazanmıştır. 1954-1955 öğretim yılında İstanbul Atatürk Kız Meslek Lisesi’ndeki program komisyonu tarafından geliştirilen deneme okulu programı da ortaöğretimdeki program geliştirme çalışmalarının öncüsü niteliğini taşımaktadır.

1980’li yıllarda program geliştirme çalışmalarında yeni bir arayış başlamıştır. Varış’ın (1996:83) da belirttiği gibi program geliştirme çalışmalarında bir devamlılık söz konusu olsaydı, Cumhuriyet’in ilanı ile sağlam esaslara oturtulan, mahalli bir lisemizin çabaları ile fonksiyonel hale getirilen ortaöğretim programları, 17 yıl sonra VIII. Millî Eğitim Şurası’na, benzer esaslara gelmez, ilk program geliştirme çabalarını zenginleştiren bir yaklaşımla devamlı gelişim sağlanırdı. Bu eksikliği gidermek amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı 1984 yılında program geliştirme konusunda bir model ortaya koymuştur. Ancak bu modele uygun hazırlanmış programların oldukça az olduğu, çeşitliliğin daha da çok arttığı görülmektedir. Bunun sonucu olarak da Türk Millî Eğitim Sistemi için uygulanabilir nitelikte bir program modeli arayışının devam ettiği görülmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı 2005 program

geliştirme ihtisas komisyonları çalışmalarına bilim insanlarının istenilen şekilde katılmalarında da bir kopukluk olduğu gözlenmektedir.

Türkiye’de ortaöğretim (lise) programları ve gelişimini etkileyen olaylar aşağıda kronolojik sırasına göre verilmiştir.

1. 1922 Lise Müfredat Programı

Osmanlı döneminden beri çeşitli değişimlere uğrayarak gelen ortaöğretim programı, Millî Mücadele yıllarında Ankara hükümetince iki defa değiştirilmek istenmiştir. Millî bir eğitim sistemi oluşturma çalışmalarının ilk yasal dayanağını 15-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Ankara’da toplanan Maarif Kongresi’nde alınan kararlar oluşturmuştur. Kongrenin açılış konuşmasında Mustafa Kemal, çağdaş Türkiye’nin kurulmasında ve yaşatılmasında etkili bir eğitim sisteminin gerekliliğini vurgulayarak yıllardır ihmal edilmiş olan eğitim sisteminin yeniden kurulması için yoğun bir çaba harcanması gerektiğini belirtmiştir. Eğitimin millî, laik, çağdaş bilime dayalı, eşitlikçi ve işlevsel olmasının gerekliliği üzerinde durulan Maarif Kongresi’nde ortaöğretimin yeniden yapılandırılması ve eğitim programlarının yeniden düzenlenmesi konusunda kararlar almıştır. Kongre’de idadilerin liseye dönüştürülmesi görüşü de dile getirilmiştir.

Maarif Vekili Mehmet Vehbi zamanında, sultanilere “yeni medrese” adı verilmek istenmiş ve bir program hazırlanmıştır. Bu programda doğu kültürünü yansıtan izler bulunmakla birlikte programın uygulamasına geçilememiştir. Yine 1922’de hazırlanmış ikinci bir program, anketli olarak o günkü eğitimcilere dağıtılmış, onların da görüşleri alınmış, ancak bu program da uygulanamamıştır (Yücel, 1994:189-190). Kurtuluş Savaşı her ne kadar programların uygulanması ve ülke geneline yaygınlaştırılmasına engel olmuşsa da eğitim sistemi ile ilgili çalışmaların yapılmasına devam edilmiştir.

1923’te toplanan “Birinci Heyet-i İlmiye”de fen ve edebiyat şubelerinin lise ikinci devrede ayrılmasına karar verilmiş, 1924’te ikinci devre liseleri kurulmuştur. Fen ve edebiyat şubelerinin ayrılması ancak ikinci devrenin üçüncü sınıfında yapılmıştır (Cicioğlu, 1985:197).

2. 1924 Lise (İkinci Devre) Müfredat Programı

Cumhuriyet döneminin ilk lise programı olan 1924 müfredat programında, tarih dersi üzerinde durulmuş, tarih dersi programından saltanatla ilgili kısımlar çıkarılarak, Kurtuluş Savaşı’nın tarihi, Türkiye Devleti’nin kuruluşu, Sevr ve Lozan antlaşmaları, Cumhuriyetin ilanı, Hilafetin kaldırılması gibi konular eklenmiştir.

Edebiyat şubesine, Türk Medeniyeti Tarihi dersi ve her iki şubeye içtimaiyat (sosyoloji) dersi konmuştur. Edebiyat dersi programında da özellikle edebiyat tarihi ön plana alınarak yeniden düzenlenmiştir. Sistem olarak Fransız sisteminden ayrılmış olan bu programda, müfredat ve ders kitapları açısından bir ayrılmanın söz konusu olduğu söylenemez (Cicioğlu, 1985:197).

1924 Lise Müfredat Programı'nda, Mustafa Kemal'in eğitim ve öğretimin içeriği ve uygulamalarına ilişkin görüşleri çok etkili olmuştur. Örneğin, hukuk, iktisat, felsefe, psikoloji gibi soyut bilgileri içeren dersler programdan çıkarılmış, Cumhuriyet değerlerinin anlaşılması ve benimsenmesine dönük uygulamalara daha çok yer verilmiştir.

3. 1927 Lise Müfredat Programı

1924 Lise Müfredat Programı üç yıl uygulandıktan sonra yapılan incelemeler sonucunda edebiyat tarihi, tarih, coğrafya, riyaziye (matematik) programlarında değişiklik yapılmasına gidilmiştir. Böylece edebiyat programında sadece edebiyat tarihi okutulmaktan vazgeçilmiştir. Tarih programında ise, saat azlığı ve kitapların hacimli olması üzerinde durulmuş, program, Türk tarihi merkeze alınmak suretiyle yeniden düzenlenmiştir (Yücel, 1994:174).

1928 yılında Latin kökenine dayanan yeni Türk harflerinin kabul edilmesinden sonra 1929-1930 öğretim yılından itibaren, lise müfredat programından Arapça ve Farsça dersleri çıkarılmıştır. Bu derslerin yerine ikinci bir yabancı dil konulması düşünülmüş, ancak bir yabancı dili bile doğru dürüst öğrenciye öğretilmemesi karşısında Bakanlık, 1932-1933 öğretim yılından itibaren bu ikinci yabancı dili de programdan çıkarmıştır. Harf İnkılabından sonra, genellikle Türkçe ders programında değişiklik yapılmış ve 31 Ekim 1929 tarihinde "Orta Mektepler ve Lise Türkçe Müfredatı" adı altında bir program yürürlüğe konmuştur. Yeni Türk harflerinin kabulü ile ders programlarının dilinde Türkçe kavramların egemen olması, bilim ve öğretim dilinin Türkçe olması sağlanmıştır.

4.10.1926 yılında Başbakanlık, Millî Eğitim Bakanlığı'na 6/3832 sayılı bir yazı ile "Erkek Lise Sınıflarıyla Erkek Muallim Mekteplerinin Son İki Sınıflarında İcra Olunacak Askerî ve Tedrisat Talimleri Hakkında Talimatname"nin uygulanmasını istemiş ve ek olarak Bakanlar Kurulunun 22 Eylül 1926 tarihli kararname suretini göndermiştir. Askerî Tedrisat dersi, (1927) programında gösterilmediği halde, 1927-1928 öğretim yılından itibaren programa konmuştur. Millî Eğitim Bakanlığı bu dersin programını, 17.2.1927 tarihinde yayımlamıştır (Cicioğlu, 1985:199). Askerlik Tedrisat dersi için iki kitap hazırlanmış ve bu dersin zabitanlar tarafından erkek öğrencilere gösterilmesi kararı alınmıştır. Bu ders 1956 yılına kadar programlarda yer almıştır.

4. 1931 Lise Müfredat Programı

1931 yılında Lise Müfredat programında bazı dersler, bir ders adı altında birleştirilmiştir. Nebati ve hayvanî fizyoloji ile arziyat dersleri, “tabiîye” dersi adı altında, müsellesat, cebir, hendese, nazari hesap, mihanik ve kozmografya dersleri ise “riyaziye” adı altında toplanmıştır. İkinci bir yabancı dille, askerlik dersi, serbest zaman ve yurt bilgisi programda ilk defa yer almıştır (Yücel, 1994:177).

1934 yılında parça parça çıkmış olan lise müfredat programları birleştirilmiş, 1935 yılında her ders için ayrı ayrı program kılavuzları yapılmıştır. 1935-1936 öğretim yılında daha önce hazırlanan cebir, fizik ve kimya program kılavuzları değiştirilmiştir. Ayrıca 1937 yılında lise programına kız öğrencilere yönelik de bir saat askerlik dersi konmuştur (Yücel, 1994:179). 1938 yılında tabiî ilimler dersinin adı tabiat bilgisi olarak değiştirilmiş ve bu program 1947 yılına kadar uygulanmıştır.

1943 yılında toplanan “İkinci Maarif Şûrası”, bütün öğretim kademesindeki okulların ahlak ve Türk dili programları üzerinde durmuştur. Liselerde ahlak dersinin felsefe ders grubu içerisinde yer alması ve pratik ahlaka daha çok yer verilmesi gerektiği konusunda karar alınmıştır. Ayrıca, lise programlarında, tarih ders saatlerinin artırılmasını, liselerin ilk fırsatta dört yıla çıkarılmasını, böylece, lise programlarına “sanat tarihi” adında bir dersin eklenebileceği konusu da, şûra dilekleri arasındadır. 1949 yılında toplanan “Dördüncü Millî Eğitim Şûrası”nda, orta dereceli okulların programları üzerinde durulmuş, programların yeterli ve fonksiyonel olmadığı, Millî Eğitim Bakanı tarafından ileri sürülmüştür. Şûra Komisyonu, liselerin dört yıla çıkarılmasını, bu eğitim kurumlarında gençlerin kabiliyetlerinin geliştirilmesini sağlayan metot ve tekniklerin uygulanmasını, sınıf mevcutlarının 35-40 öğrenciye indirilmesini karara bağlamıştır. Ancak, bu kararlardan birçoğu hemen uygulanamamıştır (Binbaşoğlu, 1999:181-183). Millî Eğitim Şûralarında alınan kararlardan bazılarının günümüzde dahi tam olarak gerçekleştirilebildiği söylenemez. Nitekim dört yıllık ortaöğretim uygulamasına tam olarak 2005 yılında geçilmiştir, sınıf mevcutları ise istenilen düzeye indirilememiştir.

5. 1952 Lise Programı

1949 yılında “Dördüncü Millî Eğitim Şûrası”nda uzun tartışmalar

sonucunda liselerin dört yıla çıkarılması kararı alınmış ancak bu karar, 1952 yılında uygulamaya konabilmiştir. 1952-1955 yılları arasında uygulanan bu dört yıllık lise programında, şubelerin ayırımı dördüncü sınıfta yapılmaya başlanmıştır. 1952 programında edebiyat dersi, Türk dili ve edebiyatı, filozofi-sosyoloji dersi, felsefe dersi adını almıştır. Ayrıca, programa sanat tarihi, yetiştirme kursları ve seminer çalışmaları eklenmiştir. Liselerin öğretim sürelerinin dört yıldan üç yıla indirilmesiyle 1956 yılında yeniden bir program hazırlanmıştır. Böylece, fen ve edebiyat şubelerinin ayırımı, tekrar son sınıf olan üçüncü sınıfa alınmıştır. Bu programda seçmeli ikinci bir yabancı dil konmuş, öğrencinin resim, müzik veya yabancı dilden birini seçmesi istenmiştir. Felsefe dersi “felsefe, mantık ve sosyoloji” adı altında üçlü grup olarak programda yer almıştır. Sanat tarihi dersi, son sınıfın edebiyat ve fen kollarındaki resim dersini seçen öğrencilerin haftada bir saat olarak almaları gerekli ders olmuştur (MEB, 1972:124-125).

1950’li yıllarda ortaokul ve liselerde bir üst öğrenime öğrenci hazırlamanın yanında okul ile yaşam arasında bağlantı kurulması amacıyla çok programlı okul uygulamalarına geçilmiştir. 1955-1956 öğretim yılında farklı amaçlar taşıyan deneme liseleri açılmıştır. Bu çok amaçlı liseler için hazırlanan programlar öğrenci ilgilerine önem veren ortaöğretimdeki program geliştirme çalışmalarının öncüsü niteliğindedir. Ancak bu program uygulamaları belli bir teorik zemine oturtulmadığından ve yeterince izlenmediğinden başarısız olmuş ve uygulamadan kaldırılmıştır.

6. 1957 Lise Programı

1956 Programı bir yıl uygulandıktan sonra, 1957 yılında yeniden ele alınmıştır. Bu programda önemli bir değişiklik, liselerde 1952 yılına kadar üçüncü sınıfta, 1952-1956 yılları arasında dördüncü sınıfta ayrılan fen ve edebiyat şubeleri, 1956 yılından itibaren ikinci sınıftan ayrılmaya başlanmasıdır. Bu programda askerlik dersinin adı “milli savunma” olarak değiştirilmiş ve programa din dersi seçmeli ders olarak konmuştur (MEB, 1972:125).

Liselere 1963-1964 öğretim yılında imtihanla öğrenci alınmış ve bir yıl sonra bu uygulamadan vazgeçilmiştir.

1962 yılında toplanan “Yedinci Millî Eğitim Şûrası”nda rehberliğin

önemi üzerinde durulmuş, lise programlarına “rehberlik için grup saati” adı altında haftada birer saat ayrılmış olmasına rağmen, rehberlik çalışmaları için ancak programlarda 1974-1975 öğretim yılından itibaren belli zaman ayrılabilmiştir.

1970 yılında “Sekizinci Millî Eğitim Şûrası”nda “Türk Eğitim Sistemi” yeniden belirlenmiştir. Ortaöğretim eskiden olduğu gibi iki kademe de oluşmuş, liseler ortaöğretimin ikinci kademesinde yer almıştır. İkinci devre ortaöğretim amaçlarına göre üç kısma ayrılmıştır. Bu programlar şunlardır: Yükseköğretime hazırlayan programlar, hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan programlar, hayata ve iş alanlarına hazırlayan programlar.

Öğrencileri bu programlara yönlendirmek için, ikinci devre ortaöğretimin birinci yılı, ortak nitelikleri olan bir yönlendime sınıfı olarak düzenlenmiştir. Yönlendime sınıfına öğrencilerin, istekleri de dikkate alınmak suretiyle, yetenek ve derslerdeki başarı derecelerine göre, ya yükseköğretime hazırlayan programlara, ya hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan programlara, ya da hayata veya iş alanlarına hazırlayan programlara yönlendilmeleri planlanmıştır. Bu programlara ayrılmada, yönlendime yılında okutulan derslerden veya ders gruplarından aranacak başarı şartları her programın özelliğine göre ayrı ayrı belirlenmiştir.

Genel liselerde, yükseköğretime hazırlanan program uygulanmıştır. Liselerin ikinci sınıfında yükseköğretime hazırlayan iki çeşit program (Fen ve Edebiyat) vardır. Lise son sınıfta ise dört çeşit program tespit edilmiştir. Lise ikinci sınıftan gelenler için, dil ve edebiyat, sosyal ve ekonomi bilimleri; fen programından gelenler için, matematik-fizik ve tabiat bilimleri. Bu dört program, dört ana yönde öğrencilerin yükseköğretime yönelmelerini sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Yükseköğretime hazırlayan ikinci devre ortaöğretimin çeşitli programları, öğrencilerin ilgi, yetenek ve becerileri yönünden gelen bireysel farklılıklarına ve yönelindikleri yükseköğretimin alanlarının istek ve ihtiyaçlarına cevap vermek üzere, ortak mecburî dersler, programlara ait özel dersler ve seçmeli derslerden meydana gelmiştir. Yükseköğretime hazırlayan programların öğrenim süresi yönlendime sınıfı üzerine iki yıldır. Fakat bu program, “Sekizinci Millî Eğitim Şûrası”nda kabul edilmiş olmasına rağmen, hazırlanan haftalık ders çizelgesi de uygulanamamıştır. 1968 yılında

ortaöğretim programlarının geliştirilmesi için İstanbul Atatürk Kız Lisesi ve Ankara Bahçelievler Deneme Lisesi'nde başlatılan çalışmalardan da olumlu sonuçlar alınamamıştır (MEB, 1997:21-22). 1957 yılında Talim ve Terbiye Kurulu'nun 215 sayılı kararıyla kabul edilen "Lise Programı", 1970 yılında yeniden bastırılarak okullara gönderilmiştir (Cicioğlu, 1985:208-210).

1959 yılında, "Milletlerarası İktisadi ve Kalkınma Teşkilatı" (OECD)'nin desteği ile modern matematik ve fen programlarının geliştirilmesi çalışmalarına başlanmıştır. Bu projenin amacı, ortaöğretimdeki fen öğretiminin, çağdaş fen ve tekniğinin ihtiyaçlarına ayak uyduracak şekilde modernleştirmektir (Cicioğlu, 1985:215). 1968 yılında seçilen 9 lisede ve Fen Lisesi'nde ilk iki yılında okutulan fen ve matematik öğretim programlarının üç öğretim yılında okutulması ile ilgili pilot uygulama BAYG-E-14 projesi adı altında başlatılmış ve bu proje 1970 yılında tamamlanmıştır. Fen Lisesi, bu pilot uygulama sırasında ders kitaplarının ve araç-gereçlerinin hazırlanması, ortam düzenlemesi ve öğretmenlerin yetiştirilmesi gibi konularda laboratuvar okulu olarak görev yapmıştır.

28 Eylül-3 Ekim 1970 tarihleri arasında toplanan "Sekizinci Millî Eğitim Şûrası"nda ortaya konulan yeni ortaöğretim modelinin desteklenmesi, fen ve matematik programlarının modernleştirilmesi için alınan karar ve BAYG-E-14 projesi sonuçlarından hareketle, Fen Lisesi'nde uygulanan modern fen ve matematik programlarını desteklemek ve aşamalı olarak bütün liselere yaymak amacıyla 1971 yılında 100 lise, 89 öğretmen lisesi olmak üzere toplam 189 okulda BAYG-E-23 adıyla bir proje başlatılmıştır. Proje çalışması 1975-1976 öğretim yılı sonuna kadar devam etmiştir. Modern fen ve matematik öğretim programlarının ortaokul ve liselere öğretmen yetiştiren Eğitim Enstitüleri'nde denenmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla Eylül 1976'da BAYG-E-33 projesi başlatılmış ve bu proje üç öğretim yılı sürdürülmüştür. Türkiye'de fen ve matematik öğretiminin iyileştirilmesi amacıyla yapılan bu çalışmalar 1980 yılında Millî Eğitim Bakanlığı ve Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) arasındaki protokolün sona ermesiyle bitirilmiştir. "Fen Öğretmeni Geliştirme Bilimsel Komisyonu" dağılmış ve bu komisyonun görevi Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığına devredilmiştir. 1960 yılında fen öğretiminin geliştirilmesi amacıyla büyük bir gayretle başlatılan yoğun çalışmalar, gerekli özenin gösterilmemesi sonunda 1980 yılında durdurulmuştur. Fen Lisesi'nin kuruluş amaçlarından biri olan, fen ve matematik öğretiminde diğer ortaöğretim kurumlarına laboratuvarlık yapma

görevi ile bu okulların programlarını geliştirme görevi TÜBİTAK, Millî Eğitim Bakanlığı ve Fen Lisesi tarafından ortak yürütülen BAYG-E-14, BAYG-E-23 ve BAYG-E-33 projeleri ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak bu projeler kapsamında yapılan çalışmaların Fen Lisesi Fen ve Matematik Öğretimi Programlarının geliştirilmesinde etkili olduğu söylenemez.

7. 1974 Lise Programı ve 2004 Yılına Kadar Gelişmeler

1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ile Türk Millî Eğitim Sistemi yeni baştan düzenlenmiştir. Bu kanunla Türk Millî Eğitim Sistemi örgün ve yaygın eğitim olmak üzere iki ana bölümden oluşmuştur. Millî Eğitim Temel Kanunu, ortaöğretimi “temel eğitime dayalı, en az üç yıllık eğitim veren genel, meslekî ve teknik öğretim kurumlarının tümü (liseler)” şeklinde tanımlamaktadır (Gürkan ve Gökçe, 1999:20).

24 Haziran- 4 Temmuz 1974'te toplanan “Dokuzuncu Millî Eğitim Şûrası”, bir önceki şûrada kabul edilen, ortaöğretim alanındaki yönlendirici programları kabul etmiştir. Bu şûra kararlarında da programlara ait dersler ve amaçları belirlenmiştir. Ders geçme ve kredi sisteminin uygulanması da benimsenmiştir. Okullar arası öğrenci akışı ile ilgili olarak, ölçme işlemi ve ölçme sonuçlarının kullanılmasına ilişkin ilkeler getirilmiş ve beşli not sistemine dayalı bir ölçek verilmiştir. Buna göre, ortaöğretimde sınıf geçme yerine “ders geçme ve kredi düzeni” projesinin bir araştırma projesi olarak deneme niteliğinde uygulamaya konulması ve dört yılda yaygınlaştırılması kararlaştırılmıştır (Binbaşoğlu, 1999:185-186). Öğretimde “çok kitap” uygulamasından “tek kitap” uygulamasına geçiş de bu şûrada kararlaştırılmıştır. Bu şûrada getirilen, eğitim sisteminde yatay ve dikey geçişlerle öğrenci akışı konusundaki diğer ilkeler gerçekleştirilememiştir. Ders geçme ve kredi düzeni de 1974-1975 öğretim yılında deneme niteliğinde uygulamaya konulmuşsa da bu konuya yeniden dönülmesi; fakat, ortaya çıkan bazı sorunlar karşısında, bunları çözmeden, yine uygulamadan vazgeçilmiştir.

1980’li yıllarda program geliştirme çalışmalarının tekrar ağırlık kazandığı görülmektedir. Program geliştirmede sürekliliğin ve standartlaşmanın sağlanması yönünde bazı çalışmalar yapılmıştır. “Onuncu Milli Eğitim Şûrası”nda (1981); millî eğitim sistemi, bu sistemin bütünlüğü içinde eğitim programları ve öğrenci akışını düzenleyen kurallar konusunda önemli kararlar alınmıştır. Herkese imkân eşitliği sağlanması, zenginleştirilmiş programların oluşturulması, örgün ve yaygın eğitim ile genel ve meslekî teknik eğitim arasında süregelen yapay ayırımın giderilmesi konularında çalışmalar yapılmıştır

(Özalp, 1999:14). 1980 ve 1991 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı'nın ortaya koyduğu çeşitli modellere göre programlar hazırlanmış ise de bu konuda bir tutarlılık ve standartlaşma sağlanamamış, bütün bu çabalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Millî Eğitim Bakanlığı, 1991-1992 öğretim yılından itibaren 2 Ağustos 1991 tarih ve 20979 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Ortaöğretim Kurumlarında Ders Geçme ve Kredi Yönetmeliği"ni yürürlüğe (DGKS) koymuştur. Sistem; öğrencinin kendi ilgi, istek ve yeteneğine göre yönlendirilmesine, belirli alanlarda yetiştirilmesine ve başarısızlığını değil başarısının değerlendirilmesine olanak sağlamak amacıyla kabul edilmiştir. Genel liselerde 20 adet ortak ders yanında öğrencilerin tercihlerine göre belirlenecek 57 çeşit seçmeli ders yer almıştır. Meslekî ve Teknik Ortaöğretim Kurumları ile özel yönetmeliği olan okullarda okuyan öğrencilerin, birinci dönem almak zorunda oldukları ortak derslerin yanı sıra DGKS programında belirtilen ortak dersleri de almaları kararı alınmıştır. Ortak dersleri başaramayan öğrencinin bu dersi bir defa daha tekrarlaması, yine başarısız olursa bu dersi bırakması esası getirilmiştir. Ancak Türk Dili ve Edebiyatı dersinin mutlaka başarılması zorunluluğu ile seçmeli bir desten başarısız olan bir öğrenci ise bu dersi istiyorsa tekrar seçme imkânı verilmiştir (Izgar, 1994:16-19).

Öğrenciyi merkeze alan Ders Geçme ve Kredi Sistemi, gerekli düzenlemelerin yapılmadan öğretmen ve yöneticiler ile öğrenci ve velilerin sistem için hazır duruma getirilmeden tekrar uygulanmaya başlanmasından kaynaklanan olumsuzluklar nedeniyle 1995-1996 öğretim yılından itibaren kademeli olarak kaldırılmıştır.

8. 2005 Lise Programları

2004 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından, ilköğretim programların geliştirilmesi amacıyla başlatılan çalışma, aynı amaç doğrultusunda, ortaöğretim programlarında da devam etmektedir. Bu amaçla geliştirilen öğretim programları; Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti projesinin gelişerek devamlılığı ilkesini, dünyada yaşanan tüm gelişmeleri, Avrupa Birliği normlarını, hedeflerini ve eğitim anlayışını, ülkemizin mevcut eğitim özelliklerinin belirlenmesini, başarı ve başarısızlıkların değerlendirilmesini ve

ortaya çıkan sonuçları, temel referans noktaları olarak kabul etmektedir (http://programlar.meb.gov.tr/prog_giris/prog_giris_1.html).

2005 ortaöğretim programları ile getirilen temel yenilikler şunlardır: 1940'lerden beri ilk kez öğretim programları uluslar arası kıyaslama yapılarak bütünsel olarak ele alınmıştır. Davranışçı program yaklaşımından bilişsel ve yapılandırmacı bir yaklaşıma geçilmiştir. Sadece öğretim yerine, insanımızın eğitimi de kapsamlı olarak ele alınmıştır. Dünya ile entegrasyon ve Avrupa Birliği standartları dikkate alınmıştır. Programlar hazırlanmadan önce insan yetiştirme modelimizin felsefi temeli oluşturulmuştur. Oluşturulan felsefenin bir sonucu olarak tüm dersler için ortak beceriler saptanmıştır. Her bir dersin 12 yıllık ilk ve orta öğretim için kavram analizleri yapılmıştır. Dersler sınıf seviyelerine göre kavram analizlerine tabi tutulduğu gibi, dersler arası karşılaştırmalar da yapılmış ve tüm dersler birbirleriyle ilişkilendirilmiş ve ara disiplinler programlara yerleştirilmiştir. Davranış ifadesi yerine bilgi, beceri, anlayış ve tutumları içeren kazanımlar kullanılmıştır. Baskın lineer düşünce yerine, karşılıklı nedensellik ilkesi ve çoklu sebep-çoklu sonuç anlayışı öne çıkarılmıştır. Programlar, etkinliklerle zenginleştirilerek öğretmen merkezli olmaktan, öğrenci merkezli hâle getirilmiştir. Çeşitli semboller kullanılarak programa açıklamalar kısmı yerleştirilmiştir. Ölçme değerlendirme anlayışında sonuca dayalı bir anlayış yerine, süreci de değerlendiren bir anlayışa geçilmiştir. Türkçeye duyarlılık tüm derslerin ana becerisi hâline getirilmiştir (<http://programlar.meb.gov.tr/index/baskan.htm>).

2005 ortaöğretim programları 2005-2006 öğretim yılından itibaren 9. sınıftan başlamak üzere kademeli olarak ülke genelinde uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulamayla ilgili olumlu eleştiriler daha çok programın öngördüğü yenilikler iken, olumsuz eleştiriler şunlardır: Program hazırlama ilkelerine uygun değildir. Programlarda hedefler, davranışlar, eğitim-öğretim durumları, içerik, değerlendirme ölçütleri açık bir şekilde belli değildir. Programlar denenmeden uygulanmaya başlanmıştır. Programın hazırlanmasında bütün paydaşların katılımı sağlanmamış ve görüşleri alınmamıştır. Program, uygulanması gereği yüksek maliyetli olup fırsat eşitsizliğini artırıcı niteliktedir. Programda daha çok bireysel kişilik gelişimi ön plana çıkarılmış, felsefi, toplumsal ve kültürel boyutlar göz ardı edilmiştir. Programda evrensel boyut ön plana çıkarılmış, ulusal boyut göz ardı edilmiştir. Programdaki üç tip ilişkilendirme (Ara disiplin, dersler arası ve ders içi ilişkilendirmelerin) yeterince iyi yapılmadığından uygulamada ciddi eksiklikler vardır. Programın

uygulanması için öğretmenlere gerekli eğitimler yeterince verilmemiş ve altyapı (Okulların fiziki donanımları vb.) hazırlanmamıştır.

2005 İlköğretim programları ile aynı doğrultuda hazırlanan ortaöğretim (lise) programları da kamuoyunda tartışılmakta olup bu programların Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca hazırlanması çalışmaları (2010) devam etmektedir.

“Orta Öğretimin Yeniden Yapılandırılması”na ilişkin Talim ve Terbiye Kurulunun 07.06.2005 tarih ve 184 sayılı kararı ile ilgili açıklama metni şöyledir:

- Üç yıllık genel, meslekî ve teknik liselerin eğitim ve öğretim süresinin, 2005-2006 öğretim yılından itibaren 9. sınıftan başlamak üzere, kademeli olarak 4 yıla çıkarılması.

- Hazırlık sınıfı bulunan liselerin öğrenim sürelerinin 4 yıla göre yeniden düzenlenmesi.

- İlköğretimden itibaren orta öğretimin sonuna kadar, Avrupa Birliği yabancı dil seviye sistemi benimsenerek ders saati sayılarının buna göre belirlenmesi.

- Genel liseler ile tüm meslekî ve teknik orta öğretim kurumlarının 9. sınıflarında, MEGEP (Meslekî ve Teknik Eğitim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) kapsamında geliştirilen “ortak beceriler”, “bilgisayar” ile “tanıtım ve yönlendirme” derslerinin okutulması.

- Anadolu liseleri ile yabancı dil ağırlıklı liselerin kademeli olarak, anadolu lisesi adıyla tek program altında birleştirilmesi.

- Fen liseleri, anadolu liseleri, anadolu güzel sanatlar liseleri, spor liseleri, anadolu öğretmen liseleri, anadolu meslekî ve teknik orta öğretim programlarının uygulandığı liseler, teknik liseler, imam hatip liseleri ve anadolu imam hatip liselerinin yeniden yapılandırılmasında kendi statülerinin göz önünde bulundurulması.

- Hazırlık sınıfı ile birlikte 5 yıl süreli öğretim yapan resmî ve özel liselerin, isteğe bağlı olarak mevcut statülerini uygulamaya devam edebilmesi.

Millî Eğitim Bakanlığı, Ortaöğretim Genel Müdürlüğü 2008/81 nolu genelgesiyle ortaöğretimde okul çeşitliliğini azaltılmış ve uygulamaya 2009-2010 eğitim-öğretim yılından itibaren 9'uncu sınıftan başlamak üzere kademeli olarak geçilmiştir. Genelgede, okul çeşitliliğinin azaltılması gerekçeleri şöyle ifade edilmiştir:

“Millî eğitim sistemimizin geliştirilmesi ve kalitesinin çağdaş standartlara yükseltilmesi amacıyla gerçekleştirilen Millî Eğitim Şûraları ile panel, sempozyum, çalıştay vb. toplantılarda ortaöğretimde çok sayıda okul türü bulunduğu dile getirilerek, ortaöğretimin okul çeşitliliği yerine program çeşitliliğini esas alan bir yapıya kavuşturulması yönünde tavsiye niteliğinde kararlar alınmıştır. Eğitim sistemimizin her kademesinde olduğu gibi ortaöğretim kademesinde de kaynak israfını önlemek, işlevselliği ve eğitim kalitesini artırmak için;

- 60'ıncı Hükümet Programında, kaynak ve insan israfını önlemek amacıyla okul çeşitliliğinden çok program çeşitliliğini esas alan köklü bir ortaöğretim reformunun gerçekleştirileceği,

- Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) ile 2008 ve 2009 yılı programlarında, ortaöğretimde okul çeşitliliği yerine program çeşitliliğini esas alan bir yapının oluşturulacağı, hükümlerine yer verilmiştir.

Konuyla ilgili; yukarıda özetle belirtilen tavsiye niteliğindeki kararlar, emredici hükümler ve Bakanlığımızca yapılan çalışmalar büyük bir titizlikle incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Okul çeşitliliğinden ziyade program çeşitliliğini sağlayacak kararlar alınmıştır.”

SONUÇ

Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar öğretim programlarının geliştirilmesiyle ilgili genel stratejimizi, Atatürk ilkeleri ile Cumhuriyetin temel nitelikleri oluşturmuştur. İlköğretim kurumlarında kaliteyi yükseltmek amacıyla, Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar uygulanan öğretim programlarında önemli değişiklikler yapılmıştır. Öte yandan, siyasal etkenler, okul çağındaki nüfus yoğunluğu, çarpık kentleşme, kaynak yetersizliği gibi nedenlerle program çalışmaları istenen düzeye gelememiştir. Yapılan değişiklikler, program geliştirme çalışmalarında belirli disiplinlerin zaman zaman değişik adlarla, zaman zaman da çeşitli adlar altındaki disiplinlerde toplamak şeklinde olmuştur.

Ülkemizde yürütülen program geliştirme çalışmalarının çoğu, araştırmaya dayalı bir süreç çerçevesinde algılanmayışı, kişisel inisiyatif ile yürütülüşü, bu

nedenle de parça parça olduğu ve geliştirme çalışmalarının süreklilik taşımayışı yönünde eleştiriler almaktadır (Varış, 1996:83). Oysa ki program geliştirme çalışmaları, araştırmaya dayalı bir süreç olduğu için süreklilik özelliği taşıması gerekmektedir. Geliştirilen programlar; pratiğe değil bilgiye ağırlık verdiği, öğrencilerin ilgi ve yetenek farklılıklarını dikkate almadığı, yaratıcı düşünmeyi geliştirmede, üreticiliği teşvik etmediği, hayatı kolaylaştırıcı becerilere yer vermediği, katı ve ezberciliğe iten yapısı nedeniyle eleştirilmiştir. 2005 ortaöğretim programları da özellikle program geliştirme ilkelerine uygun olmadığı yönünden eleştirilmeye devam edilmektedir.

Eğitim tüm toplumların ekonomik, sosyal, kültürel ve politik gelişmelerini doğrudan doğruya etkilediği için toplumların önde gelen sorunlarından biridir. Her toplumun, eğitimini, gelişmeleri izleyerek ve analiz ederek ve bu gelişmelerden yararlanarak, kendi ihtiyaçlarına göre düzenlemesi gerekir. Bu düzenlemeler, ihtiyaçlar değiştikçe zamana göre yeni biçimler almak zorundadır (Fer, 2000:5). Kaldı ki, ülkemizin genç nüfusunun fazlalığı, kırdan kente göçün yoğunluğu, okullaşma oranının düşüklüğü, yaşam boyu eğitim kavramının yeterince kabul görmemesi, öğretim programlarının önemini ve sürekli bir biçimde güncelleşmesi gereğini gündemde tutmaktadır (Fer, 2000:11). Gelişen ve değişen günümüz koşullarında bireyler ve dolayısıyla bireylerin ilgi ve ihtiyaçları da değişmektedir. Gelecek yılların yaratacağı değişimler ve ortaya çıkacak yeni ihtiyaçlar da dikkate alındığında, eğitimin sorunları yarın da olacaktır; bu durumdan kaçınmak mümkün değildir. Önemli olan sorunları çözmedeki kararlılıktır. Görünen odur ki, önümüzdeki yıllarda, dünyadaki ve ülkemizdeki gelişim eğiliminin gerektirdiği nitelikte insan kaynağının hazırlanması için ortaöğretim programlarının yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Çünkü kaliteli ortaöğretim programları, daha iyi yetişmiş insana dönüşmüş olacaktır.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Y. (2001), Türk Eğitim Tarihi, İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.
- BİNBAŞIOĞLU, C. (1999), Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi, Ankara: Tekışık Yayınları.
- CİCİOĞLU, H. (1985), Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Orta Öğretim, Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları. No:140.
- DEMİREL, Ö. (1999), Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme, Ankara: Pegem Yayınları.

- FER, S. (2000), “Genel ve Mesleki Orta Öğretim Programlarına İlişkin Eğilimler ve Bir Model Önerisi”, IX. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Erzurum.
- GÜRKAN, T. ve GÖKÇE E. (1999), Türkiye’de ve Çeşitli Ülkelerde İlköğretim, Ankara: Siyasal Kitap Evi.
- GÖZÜTOK, F. D. (2003), “Türkiye’de Program Geliştirme Çalışmaları”, Milli Eğitim Dergisi, 160:1-13.
- IZGAR, H. (1994), “Ortaöğretim Kurumlarında Uygulanmakta Olan Ders Geçme ve Kredi Sisteminin İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.
- KOÇER, H. A. (1987), Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- MEB (1972), Orta Öğretim Programlarındaki Yönelmeler (1924-1970), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1997), Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Program Çalışmaları.
- ÖZALP, O. (1999), “Cumhuriyet Döneminde Eğitim Politikaları ve Uygulamaları”, Cumhuriyet Döneminde Eğitim II, Ankara: Millî Eğitim Yayınları.
- SELVİ, K. (1996), “Fen Lisesi ve Matematik Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi, Ankara Fen Lisesi’nde Bir İnceleme”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- SÖNMEZ, V. (1986), Program Geliştirme ve Öğretmen El Kitabı, Ankara: Olgaç Matbaası.
- TURGUT, O. (1992), Cumhuriyet Dönemi İlk ve Orta Öğretim Programları ve Bu Programlardan Alınan Öğrenim Belgelerinin Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- VARIŞ, F. (1996), Eğitimde Program Geliştirme: Teori ve Teknikler, Ankara: Alkım Yayınları.

YILDIRIM, A. (1994), “Program Geliştirme Modelleri ve Ülkemizdeki Program Geliştirme Çalışmalarına Etkileri”, 1. Eğitim Bilimleri Kongresi, Cilt 1, Adana.

YÜCEL, H. A. (1994), Türkiye’de Orta Öğretim, Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

http://programlar.meb.gov.tr/prog_giris/prog_giris_1.html adresinden 14 Ekim 2005 tarihinde indirilmiştir.

<http://programlar.meb.gov.tr/index/baskan.htm> adresinden 14 Ekim 2005 tarihinde indirilmiştir.